

O moćnicima u obliku glave iz Moćnika dubrovačke prvostolnice nastalima do kraja XIV. stoljeća

UDK: 739.046 (497.5 Dubrovnik) "13"
904 (497.5 Dubrovnik) "13"

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1. 9. 2009.

Prihvaćeno: 5. 9. 2009.

Vincije B. Lupis

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar

Područni centar Dubrovnik

HR, 20 000 Dubrovnik

Od Kaštela 11

vincije.lupis@pilar.hr

Skupina moćnika glava u Dubrovniku svoje porijeklo oblikovno vuče od moćnika glave sv. Vlaha, nastale po obliku bizantske carske krune. Među dubrovačkim moćnicima glava, za razliku od drugih dalmatinskih biskupskih riznica, tek će se sporadično javljati njihove antropomorfne inačice. Romanički sloj moćnika zastupljen je jednostavnim oblicima, dok će se u kasnijem prijelaznom razdoblju pojavljivati iskucane kovinske vrpce biljnoga karaktera izvedene ponajviše u tehnici na proboj i u tehnici iskucavanja. Figuralni motivi pripadaju najčešće matricama simbola evanđelista, koji su služili i za izradu ophodnih križeva, kako je to slučaj s moćnikom glave sv. Uršule (LVII.).¹ U XIV. stoljeću u Moćniku dubrovačke prvostolnice pojavljuju se prve umjetnine koje se mogu pripisati dubrovačkim zlatarima kao i prvi darovatelji, čija se imena nalaze na moćnicima. Na osnovi sačuvanih natpisa zaključuje se da su donatori ponajviše bile žene. To je stoljeće ujedno i vrhunac sačuvanoga dubrovačkog sakralnog zlatarstva, gdje se isprepleću različiti zlatarski utjecaji. Moćnici glava će se izrađivati u praobliku carske krune i u prijelaznom gotičko-renesansom stilu, renesansnom razdoblju i naposljetku u baroknom razdoblju. Konačno, možemo zaključiti da se u Dubrovniku pojavljuju dva neantropomorfna tipa moćnika glava, i to jedan u obliku kotlaste kape – bizantske carske krune (protouzor moćnik glave sv. Vlaha) i moćnik glave u obliku pogače, spljoštenog oblika te, napokon, najrjeđa skupina, antropomorfnog oblika.

Ključne riječi: glava, moćnik, romanika, gotika, carska kruna

¹ Rimski broj označava broj čuvanja moćnika u Moćniku dubrovačke prvostolnice. Isti princip objave koristio se u dosadašnjim člancima objavljenim u časopisu *Starohrvatska prosvjeta*: Lupis 2005a, Lupis, 2006, Lupis 2007, Lupis 2008b.

ZAŠTO ŠTOVATI TIJELA, dijelove tijela? Mnogobrojnost pitanja vezanih uz pojam regeneracije ljudskog tijela i prosvjetljenja univerzalnost su brojnih civilizacija i naroda.

Sama ideja čuvanja moći i moćnika univerzalna je pojava. Svakako da je štovanje dijelova svetačkih tijela povezano s pisanim tekstovima jer je univerzalna svijest *homo religiosus* povezana s mitologijom i teologijom *narodâ Knjige* (judeo–kršćanski svijet, zoroastrizam i islam), to jest onih religija koje posjeduju svete spise (kao i Indija i Kina) ili barem očitovanja glasovitih pisaca, poput Homera, koji objašnjavaju svetost poriva štovanja čestica ljudskog tijela.

To su junaci–heroji *in illo tempore*, živa svjedočanstva Božje nazočnosti među ljudima. Identifikacijom kuća – tijelo – Svemir u starim vedskim spisima svodi se ljudsko tijelo na oltar Svemira – *imago mundi*. Jedna glava *Hatha–yoge* govori o tijelu kao kući s jednim stupom i devet vrata. *Homo religiosus* uvijek vjeruje u postojanje apsolutnoga, ali sveto prenosi transcendentnost ovog svijeta u nadrealnom obliku. Ritualnošću i stvaranjem posebnog sustava vrijednosti oblikuje se to sveto posve relativizirano od totalnog čovjeka, koji je u očima judeo–kršćanskog svijeta novi oblik pada čovjeka i duhovnog sljepila “Adama našeg doba”.¹

Izmjenom rimskog običaja spaljivanja mrtvaca istočnjačkim običajem pokapanja, tijekom carskog razdoblja zbilja se velika duhovna promjena u kršćanskom svijetu. Grobovi kršćanskih mučenika na gradskim cimiterijima postali su mjesta kulta i iznimnog štovanja. Nad njima se grade bazilike na otvorenome. Nakon prvih provala barbarskih naroda i proglašenja slobodnog ispovijedanja vjere, kršćani, da bi zaštitili zemne ostatke svetaca, prebacuju ih u gradske bazilike. Tijekom merovinškoga i karolinškoga razdoblja osobito se razvilo štovanje moći svetaca diljem Europe. Ono je doživjelo svoj apogej u kasnom srednjem vijeku. Od IV. stoljeća često se spominju posebne kovinske, drvene ili bjelokosne spremnice koje sadrže ostatke moći svetaca.²

Najiscrpnije djelo iz XII. stoljeća posvećeno štovanju moći jest rukopis Guilberta Nongenta pod nazivom *Pignora Sanctorum*. Relikvije, moći, bile su svenazočne i svepotrebne: od posvete oltara, crkava, zaziva za oporavak i spas.³ Kao odmak i primjer valja istaknuti jednu zanimljivost. Možda je prvi tiskani izvor u hrvatskim zemljama o štovanju svetaca upravo

Institucija Marka Marulića; svezak treći, naime, govori o trpnji mučenika i njihovoj spasenjskoj važnosti.⁴ Moći i njihovo štovanje bili su veliki fenomen u srednjovjekovnom svijetu.

Kršćanstvo je od svojih početaka u Radosnoj vijesti gledalo objavu. Opasnosti su se krile od *Progymnasmata* Eila Teona iz II. stoljeća, djela Tacijana i Klementa Aleksandrijskog, koji su u evanđeljima gledali povijesne dokumente. Origen je govorio o teškoći sagledavanja povijesnog fakta i duhovne objave o transpovijesnosti. Proces stvaranja kršćanskog sustava simbola i obreda tijesno je vezan s integriranjem mediteranskih civilizacija, judejske i grčke tradicije s orijentalnim kultovima. Tu je riječ o pokršćavanju pretkršćanskih tradicija u kojima se štovanje tijela odrazilo sa svojim posebnim oblicima materijalizacije. Kršćanski duh preuzeo je sav balast folkloristike u svrhu spasenjskog pristupa– “narodne teologije”.⁵

Osnova nadnaravne moći koju je rano kršćanstvo pripisivalo mučeničkim kostima leži u vjerovanju da se u mučeniku nalazio sam Krist. Onog časa kada je kršćanin, našavši se u rukama mučitelja, odlučio da za svoju ispovijest vjere podnese i najteže mučeništvo, i samu smrt, u njega ulazi sam Krist, koji mu daje snagu za najteže iskušenje. Bez Kristove nazočnosti u sebi, prema starokršćanskom vjerovanju, mučenik ne bi bio sposoban pretrpjeti fizičke muke i postignuti neumrli vijenac slave. Nazočnost Kristova ostajala je u tijelu mučenika i njegovim ostatcima, moćima, i nakon zemaljske smrti. Iz takve idejno religijske osnove mogu se izvesti objašnjenja za pojedine konkretne obredne ili druge detalje vezane uz kult mučenika. Direktorij o odnosu liturgije i pučke pobožnosti o moćnicima piše da je riječ o ostatcima tijela onih “koji su, živeći sada u nebeskoj domovini, bili – po junačkoj svetosti života – na ovoj zemlji časni udovi mističnog Kristova Tijela i živi hram Duha Svetoga”. Obnovljeni Rimski misal naglašava ispravnost običaja da se pod oltar koji se posvećuje postavljaju moći svetaca, premda nisu mučenici. Stavljene ispod oltara, moći upućuju na to da žrtva udova svoje izvorište i značaj crpi iz žrtve Glave, simbolički se pozivajući na krvno svjedočenje vlastite vjernosti svom Zaručniku i Gospodinu.⁶

Vjerovalo se da je, doticanjem moći mučenika moguće postići milost svetosti Božje nazočne u njima. Praktični cilj u skladu s takvom koncepcijom očitovao se u *fenestella confessionis* – otvoru za izlaganje moći,

1 Eliade 2006, str. 1–218.

2 Šaško 2005, str. 414–417.

3 Barbić 1910, str. 75–76.

4 Marulić 1987, str. 86–113.

5 Eliade 1973, str. 192–197.

6 Šaško 2005, str. 414–417.

što se na srednjovjekovnim moćnicima izrađuje u obliku monofore, bifore ili je okruglog ili četvrtastog oblika; dakle radi se o izravnom posuđivanju arhitektonskih oblika i približavanju moćnika osnovnoj ideji živog hrama. Moćnik u obliku dijela tijela tako preuzima oblik hrama – ljudskog tijela. Razvojem liturgije moći se mučenika prenose u oltar i oblikuju preneseno značenje – oltara groba. Zlatarstvo srednjovjekovlja tijesno je povezano s liturgijom i njezinom specifičnom sastavnicom – moćnicima i njihovim štovanjem.

U Moćniku⁷ dubrovačke prvostolnice jednu od najznačajnijih skupina moćnika čine oni u obliku glave, kojih je ukupno 34, a na području dubrovačke biskupije ima ih ukupno 42. Dakle, ostalih osam nalazi se u dubrovačkom franjevačkom i dominikanskom samostanu i u župnoj crkvi sv. Kuzme i Damjana na Lastovu. Moćnici glava čine jednu petinu ukupno sačuvanih moćnika. U taj broj nisu uvršteni moćnici koji nisu od plemenitih kovina. Izvan ove naše rasprave izdvojiti ćemo moćnik glave sv. Vlaha, koji će biti tema jedne posebne rasprave, kao i moćnike koji su nastali poslije druge polovice XIV. stoljeća, osim u posebnim slučajevima. U Moćniku dubrovačke prvostolnice razlikuju se dva tipa moćnika glava koji nisu antropomorfnog oblika, a to su tipovi kotlastog oblika, koji svoje porijeklo vuče iz carske krune bizantskog tipa s protouzorom u moćniku glave sv. Vlaha, i moćnici u obliku pogače, odnosno cervelerije spljoštenog oblika. Obje forme trajat će paralelno stoljećima, a kotlasti oblik možemo zajamčeno pratiti od XI. do XVIII. stoljeća, što očito svjedoči o dubrovačkom tradicionalizmu, što je konstanta dubrovačke društvene zbilje kroz stoljeća.

1. II. – moćnik glave sv. Vlaha
2. XXXVI. – moćnik glave sv. Stjepana Prvomučenika
3. LI. – moćnik glave nepoznatog sveca
4. LII. – moćnik glave sv. Jelene
5. LV. – moćnik glave sv. Eustahija
6. LVI. – moćnik glave nepoznatog sveca
7. LVII. – moćnik glave sv. Uršule, djevice i mučenice
8. LVIII. – moćnik glave sv. Petrunjele i sv. Domicile
9. LIX. – moćnik glave sv. Gervazija
10. LX. – moćnik glave sv. Ahileja
11. LXII. – moćnik glave sv. Pankracija
12. LXIII. – moćnik glave nepoznatog sveca
13. LXIV. – moćnik glave sv. Petrunjele
14. LXXV. – moćnik glave sv. Zenobija
15. LXXVIII. – moćnik glave sv. Srđa
16. LXXIX. – moćnik glave nepoznatog sveca
17. LXXII. – moćnik glave sv. Šimuna Bogoprimca
18. LXXIII. – moćnik glave sv. Andrije Apostola
19. LXXIV. – moćnik glave sv. Lovrjenca
20. LXXV. – moćnik glave nepoznatog sveca
21. LXXXVIII. – moćnik glave sv. Andrije Aapostola
22. XCII. – moćnik glave nepoznatog sveca
23. XCIII. – moćnik glave sv. Suzane, sv. Jeronima, sv. Zenobija i sv. Zenobije
24. CXXI. – moćnik glave sv. Stjepana Mučenika
25. CXXXIV. – moćnik glave sv. Viktorina Mučenika
26. CXXXVII. – moćnik glave sv. Margarite, sv. Uršule i sv. Marije Magdalene
27. CXXXVIII. – moćnik glave sv. Uršule, djevice i mučenice
28. CXLII. – moćnik glave sv. Petrunjele
29. CXXII. – moćnik glave sv. Andrije Apostola
30. CXLVII. – moćnik glave Petrilovrijenaca
31. CLXII. – moćnik glave sv. Vlaha, sv. Stjepana, sv. Nereja i sv. Ahileja
32. CLXVI. – moćnik glave sv. Vlaha, sv. Stjepana, sv. Nereja i sv. Ahileja
33. CLXX. – moćnik glave sv. Zenobija i sv. Emilijane
34. CLXXIV. – moćnik glave sv. Andrije Apostola

⁷ Moćnik kao posebna prostorija u kojoj su se čuvale moći, dakle riznica u Dubrovniku, nazivala se: Moćnik, Moćište. Termin Moćnik, pisan velikim početnim slovom, odnosi se na prvostolnu riznicu.

1. Moćnik glave sv. Zenobija (LXV.) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

2. Pogled na prednji dio moćnika glave nepoznatog sveca (LXIII.) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

3. Pogled bočno na moćnik glave nepoznatog sveca (LXIII.) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

4. Moćnik glave sv. Srđa (LXVIII.) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

5. Detalj natpisa s moćnika sv. Srđa (LXVIII.) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

9. Medaljon s Gospinim likom s moćnika glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

6. Moćnik glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

10. Medaljon s Gospinim likom s moćnika glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

7. Medaljon s likom sv. Vlaho s moćnika glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

11. Medaljon s likom sv. Ivana Evanđelista s moćnika glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

8. Medaljon s likom Krista Svevladara s moćnika glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

12. Medaljon s likom sv. Šimuna Bogoprimca s moćnika glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

13. Moćnik glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

17. Medaljon s likom sv. Vlaha s moćnika glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

14. Medaljon sa simbolom sv. Marka s moćnika glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

18. Medaljon s likom sv. Petra s moćnika glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

15. Medaljon sa simbolom sv. Ivana s moćnika glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

19. Medaljon s likom Gospe s Kristom s moćnika glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

16. Tjeme moćnika glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

20. Medaljon s likom sv. Mihovila Arhanela s moćnika glave sv. Uršule (LVII) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

21. Moćnik glave sv. Gervazija (LIX) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

25. Moćnik glave sv. Petrunjele (LXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

22. Medaljon sa simbolom sv. Marka Evanđelista s moćnika glave sv. Gervazija (LIX.) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

26. Medaljon sa alegorijskim prikazom s moćnika glave sv. Petrunjele (LXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

23. Medaljon sa simbolom sv. Ivana Evanđelista s moćnika glave sv. Gervazija (LIX) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

27. Medaljon sa alegorijskim prikazom s moćnika glave sv. Petrunjele (LXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

24. Medaljon sa simbolom sv. Mateja Evanđelista s moćnika glave sv. Gervazija (LIX) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

28. Medaljon sa alegorijskim prikazom s moćnika glave sv. Petrunjele (LXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

29. Medaljon s alegorijskim prikazom s moćnika glave sv. Petrunjele (LXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

31. Pogled bočno na moćnik glave sv. Stjepana Prvomučenika (XXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

30. Moćnik glave sv. Stjepana Prvomučenika (XXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

32. Stražnji pogled na moćnik glave sv. Stjepana Prvomučenika (XXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

33. Moćnik glave sv. Andrije (CLXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

35. Moćnik glave sv. Viktorina Mučenika (CLXXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

34. Pogled bočno na moćnik glave sv. Andrije (CLXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

36. Stražnji pogled na moćnik glave sv. Viktorina Mučenika (CLXXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

37. Bočni pogled na moćnik glave sv. Viktorina Mučenika (CLXXXIV) iz Moćnika dubrovačke prvostolnice (foto: Z. Alajbeg)

Dubrovnik je, poput Kotora i Splita (glave sv. Dujma i sv. Anastazija, Staša) te Raba (glava sv. Kristofora) u srednjem vijeku iskazivao posebno poštovanje moćnicima u obliku glava svojih gradskih zaštitnika. Kotor je s moćnikom glave sv. Tripuna, "Slavnom glavom", koju je donio trgovac Matej Bovali u vrijeme biskupa Blaža (1221.–1239.), najbliži slavljenu glave sv. Vlaha u Dubrovniku, jer je 3. veljače blagdan Glave sv. Vlaha.⁸ To štovanje glave sv. Vlaha imalo je svoj korijen u specifičnoj dubrovačkoj tradiciji jednostavnih romaničkih moćnika glave u obliku carske bizantske tijare, a odražava se u romaničkim moćnicima glave. Najstariji sloj moćnika kao gotovo jedini ukras ima natpise pisane krupnom majuskulom.

Među prvima valja se osvrnuti na moćnik glave (vis. 10,8 cm, šir. 18,2 cm) sv. Zenobija (LXV), jednostavnoga kotlastog tipa moćnika bez ikakvih uresa, koji po obliku oponaša bizantsku carsku krunu, što zapravo ponavlja i moćnik glave sv. Vlaha u Dubrovniku i moćnik glave sv. Tripuna, "Slavne glave", u Kotoru. Očito je recidiv veličajnosti i važnosti forme carske kotlaste krune poživio dugo nakon prestanka bizantskog vrhovništva. U gornjoj zoni moćnika

romaničkom majuskulom nalazi se natpis: "+CAPVT. S(an)C(t)I. ZENOBIIE. (e)P(iscop)I. ET. M." Taj romanički moćnik iz druge polovice XII. stoljeća spominje se u inventaru Moćnika iz 1335. godine.⁹

Sljedeći primjer iz dubrovačkoga prvostolnog moćnika je (LXIII) moćnik glave nepoznatog sveca iz XIII. stoljeća. Taj moćnik sa širokim elipsastim otvorom (8,8 × 7,0 cm) na tjemenu, gdje se vidi razlomljena kost lubanje, ima četiri pravilne vodoravne zone. U drugoj zoni je filigranski ukras izrađen u zlatarskoj tehnici *opus venetum ad filum*, bogato pozlaćen, sa središnjim listom izvedenim u tehnici iskucanog srebra. Donja zona ispunjena je romanički stiliziranim listovima u tehnici iskucavanja. Četvrta je zona također ispunjena s *opus venetum ad filum*. Posljednja zona prekrivena je povijenim lisnatim motivom tipične romaničke stilizacije. Sav taj srebrni i pozlaćeni ures pričvršćen je na drvenu podlogu s uloženim moćima. Taj vrhunski primjer zlatarske tehnike dvostrukog filigrana dosad je ostao zapostavljen u domaćoj znanstvenoj literaturi.¹⁰

U hrvatskim riznicama postoji donekle paralelan primjer, ali kasnijeg nastanka. To se radi o dva moćnika ruke sv. Ivana Trogirskog, od kojih je stariji djelo mletačkog zlatara (1270.–1280.), a drugi zadarskog zlatara Emerika Cregnichia iz 1399. godine.¹¹

Najbliža likovna paralela našem primjerku jesu dvije amforice iz riznice Sv. Marka u Mlecima, a po kakvoći filigrana dubrovački primjer bliži je kaležu iz crkve sv. Leodegara u Luzernu, nastalom u sicilijanskim radionicama. Najstarija je paralela križ izveden u ovoj tehnici na *staurotheci* iz crkve San Francesco u Cortoni iz 963./969. godine.¹² Bizant je stvarno izvorište ove zlatarske tehnike i ona se potom širi na Siciliju i u Mletke. Dubrovački bi primjer trebalo povezati s dosad nedefiniranom, uvjetno nazvanom jadranskom radionicom, koja je djelovala u XIII. stoljeću, a i početkom XIV. stoljeća; trebalo bi ostaviti otvorenim pitanje je li to bila mletačka ili sicilijanska radionica, kao što se potvrdilo za moćnik desne ruke sv. Vlaha. Svakako, dubrovački primjer usamljen je u ovom vidu kombinacije s kvalitetnim stiliziranim romaničkim palmetama i povijenim viticama za razliku od talijanskih primjeraka, gdje se ova zahtjevna i rafinirana zlatarska tehnika pojavljuje u kombinaciji s dragim kamenjem, rijetkim uzorcima gorskog kristala ili em-

9 Lupis 2003, str. 213.

10 Lupis 2003, str. 211–212.

11 Belamarić 2001a, str. 151–177.

12 Hueck 1965, str. 1–30; Hueck 1982, str. 258–278.

8 Stjepčević 1938, str. 101.

ajlom. Talijanska literatura s hrvatske obale poznavala je do sada samo moćnik ruke sv. Izidora u Zadru, koji je izrađen u običnom filigranu. Zadarski romanički iz druge polovice XII. stoljeća koji je mnogo puta citiran u hrvatskoj znanstvenoj literaturi, nažalost talijanska znanstvena javnost pogrešno pozna kao moćnik ruke sv. Ivana izrađen u tehnici mletačkog filigrana.¹³ U popisu riznice pape Bonifacija VIII. Godine 1295. spominje se termin udvojenoga mletačkog filigrana – *opus veneticum ad filum*, još i pod nazivom *opus duplex*. U istom povijesnom dokumentu ta se filigranska tehnika spominje kao: *de opere duplici venetico. Opus veneticum ad filum* spominje se i u poklonu Karla Anžuvina sv. Nikoli u Bariju, a 1367.–1377. u popisu riznice Sainte–Chapelle u Parisu. Ta zlatarska tehnika javlja se sredinom XII. stoljeća, kao zlatarska tehnika povezana u fitomorfne motive. Od sredine XIII. stoljeća *opus venetum ad filum* postaje *terminus technicus* u inventarima vladarskih dvorova Europe sve do kraja XV. stoljeća.¹⁴ Stoga dubrovački primjer dvojnog filigrana predstavlja iznimno važnu kariku u poznavanju razvoja te zlatarske tehnike u Europi.

Među moćnicima od iskucanog srebra čiji nastanak stavljamo u XII./XIII. stoljeće i pripisujemo nepoznatim dubrovačkim majstorima, spada i moćnik (LXIX) nepoznatog sveca (v. 10,3 cm, š. 17,5 cm). Radi se o zanimljivom romaničkom moćniku u obliku pogače ili polukalote, omiljenom obliku za moćnik glave u Dubrovniku. Donja je zona glatka, a veći dio moćnika pokriva *crux solea*, sunčani križ, nastao iskucavanjem stilizirane florealne vitice na punciranoj podlozi. Moćnik je dojmljiv u svojoj jednostavnosti.¹⁵

Jednostavan je romanički moćnik glave sv. Srđa (LXVIII) izrađen od pozlaćenog srebra u obliku plitke kalote (v. 10 cm, š. 18,4 cm), podsjećajući na cervelaciju, vojnu kapu iz XII./XIII. stoljeća. Na posve glatkoj površini moćnika na tjemenu je istokračni križ *thece* izvedene “na proboj” s kružno postavljenim natpisom pisanim romaničkom kapitalom: “+SCI (DODAJTE IZNAD C – CRTICU KONTRAHIRANJA) SÊR M}R”. Dno moćnika sedamdesetih je godina XVIII.

stoljeća popravio dubrovački zlatar Petar Pecer, o čemu svjedoči zlatarev žig “PP” s glavom sv. Vlaha. Moćnik se okvirno datira u XIII. stoljeće.¹⁶

Moćnik glave sv. Šimuna Bogoprimca (vis. 10,4 cm, šir. 18,3 cm) čuvan je pod rednim brojem LXXII u riznici dubrovačke prvostolnice Gospe Velike, a u prvom popisu iz 1335. nalazi se na osmome mjestu. Na četvrtome pergamentskom listu stoji: “*Cap. sci. Symoispyte (Symeonis prophetae)*”.¹⁷ Poput ostalih moćnika s ovog popisa, na primjer sv. Tripuna, i ovaj moćnik ima pričvršćenu srebrnu vrpču s natpisom imena sveca. To je kalotasti moćnik s posebnom vrpcom na dnu gdje je ugraviran natpis: “+ SSIMEONIS PROFETA”. Dno je prekriveno štancanim motivom lista u kvadratičima. Sferni rubni pojas širok 4, 2 cm prekriven je reljefom vinove lozice “na proboj” s krupno iskucanim reljefima žirova. Unutar kovinske vrpce smješteno je šest apliciranih medaljona s prikazima sv. Vlaha, sv. Ivana Krstitelja, Isusa Krista, Gospe, sv. Šimuna i sv. Ivana Evanđelista. Svi su likovi izrađeni profinjenim stilom *bizantineggiante*, romaničkog izričaja, što se najljepše očituje na liku sv. Vlaha, a medaljoni su bili prekriveni emajlom *translucide* tirkizne boje. Sigle su latinske i grčke. Likovi su profinjeno modelirani u niskom reljefu u najboljoj tradiciji adriobizantinizma XIII. stoljeća, kada dolazi do izražaja stvaranje *coinP* zlatarskih središta na Jadranu i umjetnika iz carskog Bizanta. Harmoničnost nabora, produhovljenost pokreta, simbolika geste, sigle i sitni detalji, poput romaničkog pastoralna mozanskog tipa u ruci sv. Vlaha, vrhunac su manirizma, ali i jedne civilizacije na svom zalazu. Gospa u stavu *orans* iznimno je psihološki formiranog plasticiteta i ide u sam vrh zlatarstva tog vremena u širem jadranskom bazenu. Izražajnost, mističnost pokreta paleološkog razdoblja, prožeta romaničkim senzibilitetom za dinamične kretanje lijepo se odražava i na dubrovačkom moćniku.¹⁸ Po kakvoći to je vrhunski primjer na hrvatskoj obali emajla romaničkog razdoblja i pripisuje se nepoznatom romaničkom dubrovačkom majstoru iz XIII. stoljeća.¹⁹

Iz sljedećeg razdoblja je moćnik glave nepoznatog sveca (LI), izrađen od srebrnog i djelomično pozlaćenog lima (vis. 6,9 cm, šir. 15,8 cm). Romanički je moćnik polukalotastog oblika s dnom pokrivenim

13 Hahnloser, 1971, str. 146.

14 Lupis 2003, str. 212; Zastrow 2006, str. 59–71, 135–140. Ugledni talijanski povjesničar umjetnosti Oleg Zastrow je u dugogodišnjem istraživanju zlatarstva sjevera Italije u svojoj knjizi *La rara croce medievale da Pozzuolo Martesana* dao sveobuhvatno suvremeno viđenje povijesnog razvoja zlatarske tehnike *opus venetum ad filum*, na onovi temeljnih istraživanja koja su proveli H. R. Hahnloser i I. Hueck.

15 Lupis 2003, str. 214–215.

16 Lupis 2003, str. 214.

17 Državni arhiv u Dubrovniku (dalje DAD), XIV. Chiesa e Monasteria, 1. *Reliquiae s.s. corporum repertae in Ecclesiae Cathedrali S. Mariae maioris d.d. 1335.*

18 Durand 1999, str. 176.

19 Lupis 2001, str. 23–25, sl. 52; Lupis 2003, str. 215–216.

limom sa štančanim lisnatim uzorkom u kvadrata. Donju zonu moćnika pokriva niz romaničkih četverolista, što se susreće na okovu *sturothece* (XX)²⁰ iz dubrovačkog Moćnika, gdje se čini da su kovani s pozitivima. Gornji dio moćnika je gladak, samo je na tjemenu šesterolisni medaljon s iskucanim trolistima uokolo otvora za moći. Moćnik se pripisuje nepoznatom dubrovačkom majstoru iz XIII./XIV. stoljeća.²¹

Istom vremenu nastanka i nepoznatom dubrovačkom majstoru pripisuje se i moćnik glave sv. Jelene (LII), izrađen od graviranog, iskucanog i djelomično pozlaćenog srebra (vis. 8,1 cm, šir. 17,1 cm). Polukalotasti moćnik ima dno pokriveno limom koji je iskucan križnim motivom. Donja zona mu je ispunjena natpisom u krupnoj majuskuli na punciranoj podlozi: "+ CHAPVT. SANTE. HELENE". Na gornjem glatkom dijelu iskucana su četiri šesterolista ispunjena viticom i listom. Tjeme je moćnika očito stradalo godine 1667., jer je gornji lim barokni s graviranim biljnim ornamentom.

Moćnik glave mučenika sv. Gervazija (LIX), izrađen je od graviranog, punciranog te djelomično pozlaćenog iskucanog srebrnog lima (vis. 8,8 cm, šir. 14,9 cm.). Parnjak je moćniku glave sv. Jelene Križarice, svete posebno omiljene u srednjovjekovnom Dubrovniku. Romanički moćnik ima u donjoj zoni natpis pisan krupnom majuskulom, između kojega su romaničke stilizirane vitice vinove loze: "+CHAPVT. SANTI. GERVASI". U gornjem glatkom dijelu moćnika ovoga milanskog sveca iskucana su četiri šesterolisna medaljona istih dimenzija, poput onoga na moćniku sv. Jelene (LII), a u medaljonima su kvalitetni reljefi simbola evanđelista. Simbol sv. Marka sa zatvorenom knjigom djeluje poput državnoga grba Mletačke Republike. Tjeme ovog moćnika izgleda kao inačica okvira za *thecu* s moćima moćnika glave sv. Šimuna Bogoprimca (LXXII). O ranoj ukorijenjenosti kulta sv. Gervazija, brata blizanca sv. Protazija, govori i činjenica kako je ime Gervazij nosio rodonačelnik roda Martinušić, koji je bio dubrovački knez za vrijeme normanske vlasti u Dubrovniku, od 1186. do 1193. godine.²²

Ovaj se moćnik uz moćnik sv. Jelene (LII) pojavljuje u Moćniku prvostolnice tek 1721., što može biti potvrdom da potječe iz jednoga od porušenih samostana 1667., možda onoga sv. Andrije. Moćnik se također pripisuje nepoznatom dubrovačkom zlataru

aktivnom u XIII./XIV. stoljeću.²³ Zlatar koji je izradio ovaj moćnik imao je cjeloviti likovni ansambl tetramorfa, kao i na moćniku sv. Ursule (LVII). Simboli evanđelista izvedeni su kao četiri tetramorfa, nalik onim iz Knjige Otkrivenja (IV., 7–8), događanja prijete Velikog dana s prikazom Božjeg prijestolja: "Između prijestola i onih" oko prijestolja četiri Bića, sprijeda i straga "puna očiju". "Prvo" je Biće slično "lavu"; "drugo" je Biće slično "juncu"; "treće" Biće "ima lice" kao "u čovjeka", "a četvrto" Biće slično "orlu u letu". Prikazi adorirajućih simbola nazočni su na gotovo svakom ophodnom raspelu, ponavljajući apokaliptičnu viziju Božjeg prijestolja. Valja spomenuti da se uz "četiri bića" Otkrivenja treba povezati i Ezekielova vizija "Jahvinih kola": "I u sva četiri bijaše lice čovječe; u sva četiri zdesna lice lavlje; u sva četiri slijeva lice voljjsko; i lice orlovske u sva četiri" (Ezekiel, I, 19–21). Kršćanska predaja od ovih bića uzima simbole za četiri evanđelista.²⁴ Prikazi evanđelista imaju svoje duboko simbolično značenje, jer svojim likovima potvrđuju nazočnost dotičnog sveca u Svetom pismu.

Moćnik (LVII) glave sv. Ursule/Ursule (dubrovački: *Orsule* ili *Ore*),²⁵ djevice i mučenice, izrađen od iskucanoga, graviranoga i djelomično pozlaćenoga srebrnog lima (vis. 10,1 cm, šir. 16, 2 cm) djelo je također nepoznatoga dubrovačkog majstora iz razdoblja XIII./XIV. stoljeća. Donji dio moćnika pokriva krupna majuskula na punciranom podlozi: "+ERILQVIE. S(an)C(t)E. VRSVLE. VIRGINIS. ET. MARTIRIS. IN. ECLESA. SCI. BARTOLOMEI".²⁶ Natpis govori da je moćnik pripadao benediktinskom samostanu sv. Bartula. Taj moćnik glave jedan je od dva koja su se nalazila u benediktinskom samostanu sv. Bartula uz dvije sre-

23 Lupis 2003, str. 209–210.

24 Lupis, Tekst "Iz prošlosti srednjovjekovnog zlatarstva u Baru" nalazi se u tisku u *Radovima Hrvatskog instituta za povijest* u Zagrebu.

25 Iznad nekadašnjeg sela Višnjice (Sv. Jakov) nalaze se ostatci srednjovjekovne crkve sv. Orsule, i taj prigradski lokalitet i danas nosi toponim Orsula. Majstor Butko je na kraju 1365. godine popravljao zidove i napravio oltar u ovoj crkvi po narudžbi svećenika Lovra (vidi: Fisković 1955, str. 66).

26 Postojanje ovog moćnika potvrđeno je u vizitaciji Samostana sv. Bartula od 15. IV. 1407.: "(...) dua capita in argento inaurato (...)" (DAD, Ecclesiastica XIV./23, Visitationes, XV. saec, 4.). Ovaj ženski benediktinski samostan prvi put se spominje u povijesnim izvorima godine 1170. Samostan sv. Bartula (sv. Marka) bio je uništen u velikoj trešnji 1667. godine i nije se više obnavljao. Njegove su dragocjenosti tada bile pripojene prvostolnoj riznici, popunjavajući prazninu nastalu nakon velike trešnje (vidi: Ostojić 1964, str. 482–485).

20 Lupis 2001, str. 34; Lupis 2005a, str. 129–148.

21 Lupis 2003, str. 206.

22 Mahnken 1960, str. 303.

brne ikone s moćima i moćnikom noge. Benediktinski samostan sv. Bartula prvi put se spominje u povijesnim izvorima godine 1170., a bio je uništen u potresu 1667. i nije se više obnavljao. Njegove dragocjenosti tada su bile prenesene u prvostolnu riznicu, popunjavajući prazninu nastalu nakon velikog potresa 1667. godine.²⁷ Na glatkoj površini moćnika iskucana su četiri medaljona sa simbolima četiriju evanđelista. Romanički simboli evanđelista iznimne su kakvoće, izvedeni u tehnici na proboj, vrlo su oštećeni, a četvrti simbol, sv. Luke, posve je uništen, od njega je ostao sam pozlaćeni rub medaljona. Na tjemenu su među biljnim viticama četiri medaljona s ugraviranim likovima: sv. Vlaha (raskriljenih ruku s pastoralom – kao s pečata), sv. Bartula (nosi svoju kožu), sv. Petra (nosi ključeve) i Bogorodice. Umjetnik je očito radio i matrice pečata jer se to najbolje očituje na liku sv. Vlaha. Romanički moćnik ubraja se u zanimljivu skupinu dosad nepoznatog sloja dubrovačkog zlatarstva.²⁸ Moćnici iz prijelaznog romaničko-gotičkog doba XIII. i ranog XIV. stoljeća doista su brojna skupina, i zastupljeni su s najvećim brojem kao nigdje drugdje među hrvatskim riznicama.

U Moćniku se nalaze još dva moćnika glave iste svetice, zaštitnice dobre smrti, ali iz kasnijeg razdoblja. Tako se pod rednim brojem CXXXVII čuva moćnik glave sv. Uršule, sv. Margarite i sv. Marije Magdalene (vis. 9,5 cm, šir. 18 cm), nastao u XV. stoljeću, nepoznatoga dubrovačkog majstora. Tijekom XIX. stoljeća, kada su moćnici nanovo popisivani, i to nakon uništavanja i zatvaranja brojnih samostana, vjerojatno se to obavljalo redom kako su pristizali u riznicu. Naknadno, očito iz nekoga ženskoga gradskog samostana, potječe i ovaj s dva vegetabilna pojasa vitica akantusa nad punciranom podlogom. Umjetnik je oponašao tekstil, kako je to iznimno popularno bilo u zlatarstvu XV. stoljeća. Nešto stariji primjer oponašanja tekstilnog uzorka je moćnik stopala sv. Krševana iz zadarske prvostolne riznice s kraja XIV. stoljeća, koji se danas čuva u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru.²⁹ Iznad prve vegetabilne zone teče natpis: “RELIQVIIIE. D. LA. TESTA. D. SCA. MARGARITA”. Na okrugloj ploči dna urezano je: “S. S. MARIA MAGDALENA. VRSVLA. MARGARITA”.

Drugi je moćnik glave sv. Uršule / Orsole / Ore,

djevice i mučenice (CXXXVIII), nepoznatoga dubrovačkog majstora (vis. 9 cm, šir. baze 19 cm) iz sredine XIV. stoljeća. Polukalota moćnika od srebra dobro je pozlaćena i na tjemenu ima maleni nepravilni otvor dugačak 1,5 cm. Oko otvora je natpis: “+HOC.E(st). CAPVD.S(an)C(t)E. VRSVLE” i friz lisnatog ornamenta vinove lozice. Na glatkoj površini urezana je numeracija i osam srebrnih reljefa s prikazom zmaja, koji su nekoć bili prekriveni translucenim emajlom; danas je emajl posve propao. Ispod glatke zone nalazi se istovjetna vrpca s vinovom lozicom. Isti su zmajevi aplicirani na moćniku CLIV. u kombinaciji s manjim motivom ptice raširenih krila u šesterokutu. Dno je moćnika prekriveno štancanim ornamentom u obliku romba. Srebrni reljef pričvršćen je čavlima na drvenu podlogu. Već spomenuti motiv fantastične životinje pojavljuje se i na moćniku prsta sv. Dominika u dubrovačkom dominikanskom samostanu, iz razdoblja oko polovice XIV. stoljeća. Vremenska paralela za taj moćnik je pastoral kölnskog nadbiskupa Heinricha von Virneburga oko 1322. godine.³⁰ Pastoral je nastao u pariškim radionicama, poput pastora iz Haarlema, a ima cijeli niz vrlo bliskih primjera nastalih u zlatarskim radionicama Siene i drugih zlatarskih europskih središta nastalih dvadesetih godina 14. stoljeća. Među sijenskim zlatarima ističe se zlatar Goro di Gregorio, koji je izradio pastoral za prvostolnicu u Città di Castello. Valja primijetiti da se isti tip pastora nalazi na slici Simeonea Martinija s prikazom sv. Ljudevita Tuloškog. Sijenski zlatari radili su za frankofonski napuljski dvor Anžuvina, gdje su bez ikakve dvojbe bili upućeni u pariška stilska kretanja; izravnim pomorskim putem dubrovački su zlatari mogli biti upoznati s najnovijim zlatarskim modnim kretanjima pa tako možemo objasniti izvrsne primjere u Dubrovniku.³¹ Dubrovački je zlatar raspolagao matricom koju je prekrivao *champlevé* emajlom za plemenite metale.

Moćnik glave sv. Pankracija (LXII), izrađen od iskucanoga, punciranoga i graviranoga te djelomično pozlaćenog lima (vis. 8,3 cm, šir. 19,8 cm), pripada skupini prijelaznih romaničko-gotičkih moćnika glava u obliku polukalote. Uz rub moćnika vrpca je s viticama vinove loze posve romaničkih značajki. Gornja je zona glatka, a donja je vrpca s viticama vinove loze. Na tjemenu teče natpis pisan majuskulom: “+RELIQVIE. SANTI. PANCRATII”, a sam vrh uokolo kružnog otvora za moći prekriva puncirani florealni motiv. Djelo je nepoznatog dubrovačkog majstora iz XIII./XIV. stoljeća.

27 Tekst Vinicija B. Lupisa “Benediktinci i njihova baština na dubrovačkom području” je u tisku, unutar zbornika o benediktincima na području Dubrovačke biskupije.

28 Lupis 2003, str. 208–209.

29 Jakšić, Tomić 2004, str. 165–166.

30 Von Knesebesck 1999, str. 491.

31 Lupis 2004, str. 44–47.

Moćnik glave sv. Petrunjele (LXIV) zanimljiv je primjer u skupini polukalotastih moćnika izveden u tehnici iskucavanja na proboj, od graviranoga i pozlaćenog srebra (vis. 9,1 cm, šir. 18,2 cm), s glatkom donjom zonom, a u širokoj vrpici koja pokriva veći dio površine moćnika, smješteno je šest šesterolisnih medaljona između krupnih vitica. Unutar svake vitice u kojoj su po dva stilizirana stabla, prikazana je po jedna figura, katkad u poluprofilu ili *an face*. Likovi su odjeveni u dugu odjeću i katkad su to muški, a katkad ženski likovi. Iznad stoji natpis: “+ RELIQVIE. DE. S. PETRONELA” te iskucana vrpca s viticom vinove loze i šest ispupčenih rozeta izvedenih u tehnici “na proboj” uokolo tjemena, gdje se nalazi kružni otvor za moći.³² Na dnu moćnika nalazi se iskucana vrpca kao na moćniku sv. Margarite i sv. Kvirina (LXXXII) i moćniku noge sv. Teodora i sv. Eustahija (CIX), koji je dala izraditi dubrovačka klarisa Priba Ruskova de Sorento. Nepoznati dubrovački majstor s početka XIV. stoljeća upotrijebio je šest figuralnih predložaka, gdje dominira simbol mjeseca veljače kao vinogradara. Joško Belamarić dao je tumačenje kako prikaz mjeseci na portalima treba tumačiti linearno, jer kršćansko vrijeme pripada samo Bogu, počinje s Adamom i završava s Posljednjim sudom. Vrijeme je Kristovim Utjelovljenjem prepolovljeno na vrijeme prije i poslije njegova rođenja.³³ Dubrovački zlatar očito je imao pred sobom likovne predloške simbola mjeseci koje je duhovito uklopio u svoje likovno rješenje moćnika. Zadarski zlatar Šimun je početkom XIV. stoljeća (1303.–1311.), dosta robusnim reljefima fantastičnih životinja ukrasio moćnik ruke sv. Azela.³⁴

Moćnik sv. Eustahija (LV) s moćnikom noge (CIX) pribraja se skupini moćnika ovoga sveca, rijetkog na hrvatskoj obali, titulara crkve kraj Trogira, Žrnova i župne crkve u Dobroti. Baza je okrugla, urešena rezanim motivom romba. Rubni pojas na sferi polukalote je pozlaćen, širok četiri centimetra. Ukrašen je vrpcom s iskucanim motivom vinove lozice (vis. 8,4 cm, šir. 20,7 cm). Ures na tjemenu sastoji se od tri pojasa. Vanjski, širok dva centimetra, ukrašen je naizmjeničnim ružama i zvijezdama s četiri kraka. U srednjem je natpis: “+CHAPVT. SANTI. EVSTACIX. MARTVS”. Uokolo kružnog otvora za moći je vrpca s vegetabilnim motivom. Početkom XIV. stoljeća izradio ga je

nepoznati dubrovački majstor. U Moćniku prvostolnice nalaze se i dva moćnika s heraldičkim simbolima anžuvinskih ljiljana, i to moćnik glave sv. Petrunjele i sv. Domicile (LXVIII) te moćnik glave sv. Ahileja (LX). Moćnik glave sv. Ahileja (Arhileja) pripada skupini kotlastog tipa, poput onoga sv. Vlaha, oponašajući bizantsku carsku krunu. Dno mu je pokriveno štancanim križnim motivom. Donja zona moćnika prekrivena je iskucanim motivom vinove lozice, posve jednakim kao na moćniku Katarine Hranic iz riznice Samostana sv. Marije u Zadru; moćnika s jednakom vrpcom ima u Dubrovniku nekoliko, a u prvostolnoj riznici u Kotoru nalazi se dosad najveća skupina: XII, XV, V, XXXII, XLVI, XI, XXXIV, IX, IV, moćnik sv. Jakova apostola, XXXV.³⁵ Iz svega je razvidno da je možda i zadarski moćnik rad dubrovačkih ili katorskih radionica. U gornjoj je zoni niz od sedamnaest iskucanih ljiljana na punciranoj podlozi. Gornja vrpca s iskucanim motivom povijene lozice pozlaćena je poput donje, stvarajući zanimljiv efekt zlata i srebra. Na tjemenu moćnika oko okruglog otvora teče prvi natpis, pisan krupnijom majuskulom: “I N R I”, i drugi, pisan sitnijom majuskulom: “+RELIQVIE. CAPITIS. M.ARTIRIS. ARCHILEI”.

Kao zanimljiv primjer oponašanja moćnika moćnika sv. Vlaha u Dubrovniku XIV. stoljeća u obliku carske tijare s originalnim figuralnim rješenjima, treba navesti moćnik glave sv. Stjepana (CXXI). Moćnik glave (vis. 10,3 cm, šir. 19 cm) iz XIV. stoljeća, nepoznatog dubrovačkog majstora u obliku polukalote, prekriven je krupno iskucanim reljefima s prikazima nekoliko svetaca. Uz donji rub nalazi se motiv tordiranog užeta, a iznad četiri kvadribola međusobno spojena četverokrakim križevima. U medaljonima su: sv. Katarina Aleksandrijska, s kotačem, simbolom svoje muke, sv. Mihovil Arhandeo, odjeven u hlamidu i bojnu opremu, sv. Vlaho, s pastoralom i ruke podignute na blagoslov, a na četvrtom je lik sv. Stjepana Prvomučenika, s kamenjem, simbolom svojega mučeništva. Krupno iskucani likovi rad su domaćega gotičkog zlatara bliskoga izradbi pečata. Križevi u međuprostoru imaju prepletene vitice, aludirajući na *arbora vitae*, stablo života. Ovdje se misli na “drvo života” u raju zemaljskom, a motiv o krsnom drvetu povezuje simboliku Staroga i Novog zavjeta, tj. Adamov grijeh i Kristovo iskupljenje na istom drvetu. Na tjemenu moćnika je natpis pisan kapitalom: “+ AD. ONORE. BEATI. STEFANI. MARTIR”. Dno moćnika pokriveno je štancanim istokračnim križem u pravokutniku.

32 Lupis 2003, str. 212. Giorgi 2007, str. 326; Rimska svetica iz IV. st., po pobožnoj predaji kći apostolskog prvaka Petra.

33 Belamarić 2001b str. 57.

34 Jakšić, Belamarić 2004, str. 63–64; Rebold Benton 1992, str. 1–190.

35 Lupis 2001, str. 47–52.

Iz istog razdoblja potječe i drugi tip moćnika glave (vis. 10,2 cm, šir. baze 14,3 cm) – kotlastog oblika, a to je moćnik glave (LVI) nepoznatog sveca. Okov je moćniku iznimne kakvoće koja pripada skupini što ju je izradio Majstor fantastičnog bestijarija II., kojemu su pripisani moćnici iz Moćnika prvostolnice: VII, XXV, XXXIX, CLXII i CLXVI i moćnik ruke iz dubrovačkoga dominikanskog samostana.³⁶ Gornji dio kalote izveden je na proboj s reljefima koji prikazuju vinovu lozicu s dvije nemani (ljudske glave, ptičjega tijela, lavljih noga). Riječ je o umjetniku koji je izrađivao i luksuzne srebrne pojaseve za plemstvo, poput onoga s nekropole kraj crkve sv. Spasa u Vrlici. U donjoj zoni su 3/4–ni likovi u stiliziranim nišama svetaca i anđela. Pozadina je puncirana. Slobodno se može reći da je njegov prepoznatljiviji opus vrhunski domet XIV. stoljeća u širim europskim mjerilima. Na dnu moćnika je srebrni lim urešen motivom mreže s trolisnim ornamentom, vrlo čest motiv pozadine na minijaturama XIV. stoljeća.³⁷

Među rijetkim moćnicima glave antropomorfne oblika koji su preživjeli požare, pljačku i potres je onaj sv. Stjepana Prvomučenika (XXXVII) i onaj sv. Andrije (CLXXIV), koji jedino u Dubrovniku imaju pandan u Franjevačkom samostanu Male braće, a to je glava sv. Brigitte. Iz gotičkog razdoblja među antropomorfne moćnike glave valja ubrojiti i moćnik glave sv. Viktorina (CXXXIV). Još se u XVIII. stoljeću u popisu Moćnika spominju sljedeće figure od srebra u crkvi sv. Vlaha, jer su dubrovački zlatari u razdoblju prije potresa izrađivali i srebrne kipove, od kojih se nažalost nije sačuvao ni jedan primjerak: “(...) Petri Apostoli Statua, Joannis Baptista Statua i Simonis Apostoli Statua (...)” Te kipove moćnike spominje i Stjepan Skurla; visine dva lakta služili su kao ukras glavnog oltara u crkvi sv. Vlaha, a poslije su prodani. To su kipovi sv. Petra, sv. Pavla, sv. Andrije, sv. Šimuna, sv. Bartula, sv. Mateja i sv. Ivana Krstitelja, a po mišljenju autora stradali su u požaru crkve sv. Vlaha 1706. godine.³⁸

Moćnik glave sv. Stjepana prvomučenika (XXXXVII) izveden je u tehnici iskucavanja i pozlaćivanja srebrnog lima (vis. 20 cm, šir. 9,6 cm), pripisan je nepoznatom dubrovačkom majstoru iz XIII./XIV. stoljeća. Na donjoj plohi njegova podnožja u sredini je otvor. Na bazi je ugraviran recentni natpis iglom: “S.

Stephani”. Moćnik je pripadao Moćniku dubrovačke prvostolnice, jer ga ne nalazimo na popisu moćnika iz crkve sv. Stjepana. Glava je stiliziranog volumena, romaničkog oblikovanja mladenačke glave na širokom i glatkom vratu. Usta su tanka, povijena, lice je pravilno i simetrično, s naglašenim ostrim očnim lukom. Duguljaste oči imaju dva kruga što označuju šarenicu i zjenicu. Nos je bio očito pravilan, ali je danas oštećen. Kosa u simetričnim pramenovima obavlja visoko čelo. Na kosi su dva ispupčenja s kamenima. Glava podosta podsjeća na glave sv. Ivana Elemozinarija i po bliskosti stilizacije uvojaka kose moćniku glave sv. Vinka iz splitske riznice, i pripada simbiozi romaničko–gotičkih stilskih značajki starijeg sloja u dubrovačkom zlatarstvu. Po obliku i načinu stilizacije najbliža je glava moćnik sv. Barbare iz splitske riznice koja se datira u XIII. stoljeće. Posebno je zanimljiv detalj na izvornoj bazi glave sv. Barbare iz Splita, na kojoj se nalaze iskucana četiri simbola evanđelista – osobito omiljen motiv u tom razdoblju, koji sugerira evanđeosku zajamčenost.³⁹ Jedini gotički moćnik glave iz kotorske riznice iz XIV. stoljeća je već udaljeniji od splitskih usporednica i može se usporediti s dubrovačkim samo kao oblikovno blizak u antropomorfnom obliku glave.⁴⁰

Robusni moćnik glave sv. Andrije (CLXXIV), teškoga i još romaničkog plasticiteta, odaje ruku domaćeg majstora podređenoga tradicionalnoj formi. Glava (vis. 28,4 cm, šir. 21,5 i 11,2 cm) izvedena je u tehnici iskucavanja od dva dijela i potom je spojena klinovima. Brada i kosa izvedeni su rovašenjem. Crte lica tvrdo su i gotovo geometrijski pravilno orezane. Uokolo baze Svečeva poprsja u krupnoj gotičkoj kapitali je natpis: “+CAPVT.SANTI.ANDREE.APOSTOLI”. Riječ je o moćniku koji je ipak pripadao prvostolnici. Po svemu sudeći, moćnik s popisa dubrovačke prvostolnice iz godine 1335. nije naše poprsje sv. Andrije, nego je moćnik (CXXII), koji je izradio majstor Nikola Paskov Papac, a u Moćniku se nalaze još dva moćnika glave sv. Andrije (LXXIII i LXXXVIII), što ih je dala izraditi dubrovačka klarisa Priba Ruskova de Sorento u drugoj polovici XIV. stoljeća.⁴¹ Poprsje moćnik sv. Silvestra iz zadarske prvostolnice po svojim bi se robusnim crtama i krutoj modelaciji mogla e usporediti s dubrovačkim primjerom, kao i poprsje moćnik sv. Nikole iz Zadra. No, postoji naoko ne-

36 Lupis 2006, str. 187–197.

37 Lentić 1987, str. 240, 369. Ivo Lentić ovaj je moćnik datirao u XV. stoljeće, nedovoljno potkrijepivši svoju dataciju komparativnim primjerima.

38 Lupis 2008a, str. 123.

39 Diana, Gogala, Matijević 1972, str. 64 – 67; Diana 1994, str. 60–61.

40 Lupis 2003, str. 195.

41 Lupis 1999, str. 43–46.; Lupis, 1996, str. 25–34.

primjetan detalj, a to je ugravirani fitomorfnu ukrasni razdjelnik između riječi "CAPVT" i "SANTI", koji je u dubrovačkom primjeru ugraviran, a u zadarskome moćniku poprsju sv. Marije Magdalene iz godine 1332. iskucan je iznad natpisa.⁴² Možemo zaključiti da se moćnik glave sv. Andrije pripisuje nepoznatom dubrovačkom zlataru iz XIV. stoljeća, koji tvrdim plasticitetom, na ljevkastom vratu s usađenom shematiziranom glavom izvedenom u tehnici iskucavanja i cizeliranja, predstavlja arhaizirajuću zlatarsku struju domaćih zlatara u prijelaznom romaničko-gotičkom stilu.⁴³

Moćnik glave sv. Viktorina mučenika (CXXXIV) izveden u tehnici iskucanoga srebrnoga, graviranoga i pozlaćenoga emajla s *translucide* emajlom, djelo je nepoznatog, majstora iz XIV. stoljeća. Glava (vis. 33,8 cm, šir. baze 15,8 cm, šir. krune 17,6 cm), s dugom kosom i srebrnom krunom urešenom stiliziranim ljiljanima, počiva na tri nožice u obliku sjedećih lavića. Lavići su romaničke stilizacije, pripadaju likovnom ansamblu čije je izvorište monumentalna skulptura portala. Četiri lavića, vrlo bliska izgledom, nose moćnik sv. Hermagore, Fortunata, Eufemije, Doroteje i Erasma iz prvostolne riznice, a ovaj moćnik se datira u prvu četvrtinu XIV. stoljeća.⁴⁴ Rubni pojas poprsja širok je 3,5 cm. Između vitica akantva lišća aplicirano je šest kvadratnih umetaka s kvadribolima, unutar kojih su u translucentnom emajlu plave i crvene boje bili izvedeni likovi mladih muškaraca. Ti likovi podsjećaju na one s cetinskog pojasa pronađenoga kraj crkve sv. Spasa u Vrh Rici/Vrljici, a istovjetnu frizuru ima i poprsje moćnik nepoznata sveca iz riznice splitske prvostolnice. Valja spomenuti da je taj oblik frizure istovjetan onome s kipa sv. Luja u crkvi u Maninnevilu te prikazu Roberta Anžuvina s oltarne pale Simonea Martinića iz Nacionalnog muzeja u Capodimonte u Napulju i freske istog slikara s likom sv. Ljudevita u crkvi San Francesco u Asiziju.⁴⁵ Znakovita je pojava glavica s istim načinom češljanja kose na vrhovima klinova igala koje spajaju "šarke" zavjetne krune iz Rake sv. Šimuna, koja se danas čuva u Stalnoj izložbi crkvene umjetnosti u Zadru, a datirana je oko polovice XIV. stoljeća.⁴⁶ Svetačka glava, mladolikh crta lica,

malo je nakrivljena i izduljena. Usta su pravilna, a oči i zjenice su urezane. Kapci su reljefno obrađeni, a obrva nema. Kosa u valovima pada niz leđa. Na kruni s četiri veća i četiri manja šiljka (nedostaje jedan veći) u obliku ljiljana bilo je pet kamenova (jedan nedostaje). Na obodu krune je žig s likom krilatog lava(?). Možda je to mletački žig iz XIV. st. Promjer žiga je 4 mm. Pokraj njega je još jedan, ali je potpuno nečitljiv. Ivo Lentić ovaj moćnik, zbog mladenačkih crta lica, naziva ženskim moćnikom nepoznate svete, djelom talijanskog majstora(?);⁴⁷ u knjizi don Antuna Liepopilija *O dubrovačkom moćniku razjašnjenju nekih pitanja*, iz 1934. na stranici 10 donesen je ispravak manjkavog popisa Moćnika koji je izradio Stjepan Skurla 1868., gdje se pod CXXXIV ispravljaju sa: "S. Viktorin M." Zabunom je ovaj moćnik smatran moćnikom neke svete, a ne sv. Viktorina, mladenačkog mučenika.⁴⁸ Uz ove antropomorfne moćnike postoji još skupina moćnika glava iz XIV., XV. i XVI. stoljeća i kasnije, koja sugerira dugotrajnost uzora kotlastog moćnika glave sv. Vlaha.

Naposljetku, možemo zaključiti kako su moćnici glava reprezentanti srednjovjekovne duhovnosti štovanja dijelova tijela svetaca; stoga možemo govoriti o anatomskim moćnicima, koji reproduciraju dio tijela koji predstavljaju, ali su ti moćnici upravo i potvrda konstantne note arhaiziranja. Stoga je skupina moćnika glava u Dubrovniku više od šest stotina godina pod stalnim utjecajem carske krune, čiji je prauzor moćnik glave sv. Vlaha, a tek će se antropomorfnu moćnici glava javljati sporadično. Romanički sloj moćnika glava zastupljen je jednostavno ukrašenim primjerima, a tek u kasnijem prijelaznom razdoblju javljaju se kovinske vrpce s florealnim motivima izvedene ponajviše u tehnici na proboj i u tehnici iskucavanja. Figuralni motivi pripadaju najčešće matricama simbola evanđelista, koji su služili i za izradu ophodnih križeva, kako je to slučaj s moćnikom glave sv. Uršule (LVII).

Sloj Moćnika XIV. stoljeća pruža prve umjetnine koje se mogu pripisati dubrovačkim zlatarima i prve darovatelje čija se imena nalaze zabilježena na moćnicima, a to su ponajviše bile žene. To je stoljeće ujedno i vrhunac dubrovačkoga sakralnog zlatarstva, gdje se isprepleću različiti zlatarski utjecaji. Sig-

42 Petricioli 2004, str. 17–19; Jakšić, Tomić, 2004, str. 77–78, 80–82, 88–91.

43 Lupis 2003, str. 264; Lentić 1987, str. 237, 368.

44 Crusvar 1992, str. 154–155.

45 Seidel 2007, str. 66–70.

46 Petricioli 2004, str. 4. Autor donosi svu stariju literaturu o ovom iznimnom primjeru srednjoeuropskog zlatarstva gotičkog razdoblja; Jakšić, Tomić 2004, str. 122–123.

Autori krunu datiraju u posljednju četvrtinu XIV. stoljeća; Takács 2006, str. 93. Autor nastanak krune vezuje uz radionice u Budimu ili Višegradu od 1350. do 1370. godine.

47 Lentić 1987, str. 237, 368.

48 Lupis 2003, str. 243.

urno datirani moćnik glave sv. Andrije (CXXII), djelo dubrovačkog zlatara Nikole Paskova Papca iz prve četvrtine XIV. stoljeće, još je posve romaničke stilizacije⁴⁹ i moćnik glave sv. Lovrjenca (LXXIV), djelo majstora Guljelma, koje je, po svemu sudeći, pripadalo samostanu sv. Klare, u donjem je dijelu još uvijek s romanički stiliziranom vrpcom – još su potvrda snažne tradicionalističke romaničke struje u domaćem dubrovačkom zlatarstvu. Moćnici glave sv. Nereja, Ahileja, Stjepana i Vlaha (CLXII i CLXVI) djelo su Majstora I. fantastičnog bestijarija, koji je pripadao internacionalnom gotičkom stilu, a moćnici glava sv. Andrije Apostola (LXXIII i LXXXVIII), mogu se pripisati Majstoru klarisa.⁵⁰

Internationalna gotika nazočna je u dubrovačkom Moćniku s glavom sv. Eustahija (LV), glavom sv. Petrunjele i Domicile (LVIII), glavom sv. Petrunjele

(LXIV), glavom sv. Viktorina (CXXXIV), moćnika glave sv. Uršule (CXXXVIII) i glave Petilovrijenaca (CXLVIII), koji tvore veliku skupinu gotičkih moćnika s brojnim vrstama gotičkih limova. Ovu skupinu karakteriziraju brojni figuralni prikazi profanog karaktera i složena heraldička simbolika uz izvedbu kovinskih vrpca s raznolikim biljnim ornamentom. Moćnici glava će se izrađivati u praobliku carske krune i u prijelaznom gotičko-renesansom stilu (moćnik glave sv. Petrunjele, CXLII) i u renesansnom razdoblju (moćnik nepoznatog sveca, XCII), te u baroknom razdoblju (moćnik glave sv. Suzane, sv. Jeronima, sv. Zenobija i sv. Zenobije, XCIII) te moćnik glave sv. Zenobija i sv. Emilijane (CLXX.) iz 1716. godine. Konačno, možemo zaključiti da se u Dubrovniku pojavljuju dva tipa moćnika glava, i to jedan u obliku kotlaste kape – bizantske carske krune (moćnik glave sv. Vlaha) i moćnik glave u obliku pogače, spljoštenog oblika, te napokon, najrjeđa skupina, antropomorfog oblika.

49 Lupis 1999, str. 43–46.

50 Lupis 2006, str.187–212.

LITERATURA

Barbić 1910

V. Barbić, *Caeremoniale Parochum*, List Dubrovačke biskupije, br. 3., 7., Dubrovnik 1910, 29, 75–76

Belamarić 2001a

J. Belamarić, 128. *Bras–reliquaire (bras droit) de saint Pierre, saint Laurent et saint André, L'Europe des Anjou aventure des princes Angevins du XIIIe au XVe siècle*, Paris 2001, 151–177

Belamarić 2001b

J. Belamarić, *Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti na Jadranu*, Split 2001, 57

Crusvar 1992

L. Crusvar, *Il tesoro di Grado*, u katalog izložbe *Ori e tesori d'Europa, Mille anni dioreficeria nel Friuli – Venezia Giulia*, Milano 1992, 154–155

Dijana, Gogala, Matijević 1972

D. Dijana, N. Gogala, S. Matijević, *Riznica splitske katedrale*, Split 1972, 64–67

Dijana 1994

D. Dijana, *Liturgijsko srebro grada Splita*, 1994, 60–61

Durand 1999

J. Durand, *Byzantine Art*, Paris 1999, 176

Eliade 1969

M. Eliade, *Il sacro e profano*, Torino 1969, 192–197

Eliade 2006

M. Eliade, *Slike i simboli. Eseji o magijsko–religijskom simbolizmu*, Zagreb 2006, 1–218

Fisković 1949

C. Fisković, *Dubrovački zlatari od XIII. do XVII. st.*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 1, Split 1949, 159

Fisković 1955

C. Fisković, *Prvi poznati dubrovački graditelji*, Dubrovnik 1955, 66

Giorgi 2007

R. Giorgi, *Santi giorno per giorno tra arte e fede*, Milano 2007, 326

Grgić 1972

M. Grgić, *Zlato i srebro Zadra i Nina*, Zagreb 1972, 167–169

Hahnloser 1971

H. R. Hahnloser, *Il Tesoro di San Marco*, Firenze 1971, 146, tabla CXXIX.

Hilje 1999

E. Hilje, *Prilog o zlataru Francescu iz Milana*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 23, Zagreb 1999, 47–56

Jakšić, Tomić, 2004

N. Jakšić, R. Tomić, *Zlatarstvo, umjetnička baština Zadarske nadbiskupije*, Zadar 2004, 63–64, 77–78, 80–82, 88–91, 97–120, 122–123, 165–166

Lentić 1987

I. Lentić, *Zlatarstvo*, Katalog izložbe *Zlatno doba Dubrovnička*, Zagreb 1987, 240, 369, 375–376

Lupis 1996

V. B. Lupis, *Prilog poznavanju dubrovačkog zlatarstva XIV. stoljeća*, Peristil, 39, Zagreb 1996, 25–34.

Lupis 1999

V. B. Lupis, *Nikola Paskov Papac, dubrovački zlatar iz prve polovice XIV. stoljeća*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 23, Zagreb 1999, 43–46

Lupis 2001

V. B. Lupis, *Marin De Gosti – darovatelj dvaju moćnika kotorskoj prvostolnici tijekom prve polovice 14. stoljeća*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 25, Zagreb 2001, 47–52

Lupis 2003

V. B. Lupis, *Doktorska disertacija Moćnik dubrovačke prvostolnice*, Zadar 2003, 1–365

Lupis, 2004

V. B. Lupis, *Prilog poznavanju utjecaja toskanskog zlatarstva na dubrovačko zlatarstvo XIV. stoljeća*, Dubrovnik, 4, Dubrovnik 2004, 44–47

Lupis 2005a

V. B. Lupis, *Historijat istraživanja i novi prilozi poznavanju najstarijeg sloja Moćnika dubrovačke prvostolnice*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 32, Split 2005, 129–148

Lupis 2005b

V. B. Lupis, *Dubrovnik i Poljska, o kulturnim i političkim vezama hrvatskog juga i Poljske*, Zagreb 2005, 17–24

Lupis 2005c

V. B. Lupis, *Nove spoznaje o starijem dubrovačkom zlatarstvu*, Peristil, 48, Zagreb 2005, 33–44

Lupis 2006

V. B. Lupis, *O dubrovačkim moćnicima sv. Vlaha iz XIV. stoljeća i vrličkom pojasu*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 33, Split 2006, 187–211

Lupis 2007

V. B. Lupis, *O kasnobizantskim zlatarskim likovnim utjecajima u Dubrovniku*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 34, Split 2007, 355–377

Lupis 2008a

V. B. Lupis, *O srebrnoj pali i srebrnom reljefu sv. Vlaha*, Peristil, 51, Zagreb 2008, 123

Lupis 2008b

V. B. Lupis, *Prilog poznavanju gotičkog zlatarstva u Dubrovniku*, Starohrvatska prosvjeta, s. III, 35, Split 2008, 151–165

Mahnken 1960

I. Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV. veku*, sv. I. (Posebna izdanja, 340.), SANU, Beograd 1960, 303

Marulić 1987

M. Marulić, *Institucija*, sv. III, Split 1987, 86–113

Mitić 1978

I. Mitić, *Ptice za lov poklon Dubrovačke Republike vladaru Napulja*, Anali Historijskog odjela Centra za znanstveni rad JAZU u Dubrovniku, XIV/XV, Dubrovnik 1978, 113–135

Ostojić 1964

I. Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II., Split 1964.

Petricioli 2004

I. Petricioli, *Katalog zbirke Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru*, Zadar 2004, 4, 17–19

Polzer 2005

J. Polzer, *A question of method: quantitative aspects of art historical analysis in the classifications of early trecento italian painting based on ornamental practice*, Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz – Max–Planck – Institut, sv. XLIX./1/2, Firenca 2005, 39, slika 8

Rebold Benton 1992

J. Rebold Benton, *The Medieval Menagerie, Animals in the Art of the Middle Ages*, New York 1992, 1–190

Seidel 1994

M. von Seidel, *Hochzeitikonographie im trecento*, Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz, XXXVIII/1, Firenze 1994, 1–47

Seidel 2007

M. von Seidel, *La scoperta del sorriso. Vie di diffusione del gotico francese (Italia centrale, 1315 – 25)*, Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz, LI/1, Firenze 2007, 66–70

Skurla 1868

S. Skurla, *Moćnik stolne crkve dubrovačke, izvješće o drvu sv. Križa, pelenici Isukarstovoj i ostalijem moćima posvećenijem životom i smrti našega Spasitelja*, Dubrovnik 1868, 1–70

Stjepčević 1938

I. Stjepčević, *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru*, Split 1938, 1–101

Šaško 2005

I. Šaško, *Per signa sensibilia, liturgijski simbolički govor*, Zagreb 2005, 414–417

Takács 2006

I. Takács, Autor kataloške jedinice, “1.1. Krone” u Katalogu izložbe *Sigismund rex et imperator, Kunst und Kultur zur Zeit Sigismundds von Luxemburg 1387 – 1437*, Budapest 2006, 93

Zastrow 2006

O. Zastrow, *La rara croce medievale da Pozzuolo Martesana*, Pozzuolo Martesana 2006, 59–71, 135–140

Von Knesebeck 1999

H. W. Von Knesebeck, *Gothic Goldwork, The Art of Gothic...*, Köln 1999, 491

Watson 1979

P. F. Watson, *The Garden of Love in Tuscan art of the Early Renaissance*, Philadelphia/London 1979, 137

Schädelreliquien im Reliquenschrein der Domkirche von Dubrovnik, die bis Ende des XIV. Jahrhundert entstanden sind

Schlüsselwörter: Schädel, Reliquien, Romanik, Gotik, Kaiserkrone

370 |

DIE GRUPPE von Schädelreliquien in Dubrovnik führt in ihrer Form auf den Ursprung der Schädelreliquie Sv. Vlaho zurück, die nach der Form der byzantinischen Kaiserkrone entstanden ist. Unter den Schädelreliquien aus Dubrovnik, im Unterschied zu anderen dalmatinischen Bischofsschatzkammern, treten ihre anthropomorphen Abarten nur sporadisch auf. Die romanische Schicht der Reliquien ist mit einfachen Formen vertreten, wohingegen in der späteren Übergangsphase ausgestanzte geschmiedete Bänder mit pflanzlichem Charakter auftreten, die überwiegend in der "Durchbruchtechnik" aber auch durch Stanzen angefertigt sind. Die Motive der Figuren gehören meist zu Matrizen der Evangelistensymbole, die auch zur Herstellung von Prozessionskreuzen dienten wie das Beispiel der Schädelreliquie der Hl. Ursula (LVII.) belegt. Im XIV. Jahrhundert treten im Reliquenschrein des Doms in Dubrovnik die ersten Kunstgegenstände auf, die den Goldschmieden aus Dubrovnik zugeordnet werden können, sowie die er-

sten Stifter, deren Namen sich auf den Reliquien befinden. Anhand der erhaltenen Inschriften der Stifter kann man sagen, dass es überwiegend Frauen waren. Dieses Jahrhundert ist zugleich auch der Höhepunkt der erhaltenen sakralen Goldschmiedekunst in Dubrovnik, wo unterschiedliche Goldschmiedeeinflüsse sich untereinander verflochten. Schädelreliquien sind nach der Urform der Kaiserkrone gestaltet und dies sowohl im Übergangsstil aus der Gotik in die Renaissance, in der Renaissance und schließlich auch im Barockzeitalter. Letztendlich kann man folgern, dass in Dubrovnik zwei nicht-anthropomorphe Typen von Schädelreliquien auftreten, zum einen in Gestalt einer kesselförmigen Kappe- byzantinischen Kaiserkrone (Gegenbeispiel ist die Schädelreliquie von Sv. Vlaho) und zum anderen eine Schädelreliquie in Form eines Fladenbrots, mit abgeplatteter Gestalt, und schließlich auch die seltenste Gruppe der anthropomorphen Form.